

Bhutan a globalne przemiany- unikalny system polityczny wobec wyzwań współczesnego świata

Bhutan a dokładniej Królestwo Bhutanu, to małe państwo położone w Himalajach, graniczące z Indiami oraz Chinami. Jego powierzchnia wynosząca około 38 394km² czyni go zbliżonym pod względem wielkości do nieco większej Szwajcarii. Kraj ten od 2008 roku funkcjonuje jako monarchia konstytucyjna, ponieważ właśnie wtedy z inicjatywy monarchy została uchwalona konstytucja, która doprowadziła do przemiany ustrojowej i zakończenia okresu monarchii absolutnej.

Z punktu widzenia statystyk społeczno-gospodarczych, Bhutan charakteryzuje się niskimi poziomem korupcji- w 2023 r. uzyskał 68 punktów w Indeksie Percepcji Korupcji, plasując się na 26 miejscu spośród badanych krajów¹, zaś w 2024 r. wynik wzrósł do 72 pkt i 18. miejsca², co czyni go najmniej skorumpowanym krajem w Azji Południowej³. Przyczyn takiego pozytywnego stanu rzeczy możemy dopatrywać się w silnych instytucjach antykorupcyjnych, do których zaliczyć możemy m.in: Komisję Antykorupcyjną Bhutanu (Anti-Corruption Commision of Bhutan), które dzięki posiadanej niezależności oraz uprawnieniom mogą skutecznie przeciwdziałać mechanizmom korupcji, co sądząc po wynikach wykonują w sposób odpowiedni. Warty zaznaczenia jest także fakt społecznej dezaprobaty, wręcz potępienie dla wspomnianych zjawisk, wynikające z buddyjskiej kultury tego państwa.

Faktem czyniącym ten kraj unikalnym pozostaje również niewątpliwie stworzona przez czwartego króla Jigme Singye Wangchuck w latach 70., XX wieku koncepcja Szczęścia Narodowego Brutto (Gross National Hapiness), zakładającą, iż PKB nie jest najważniejszym wskaźnikiem rozwoju państwa⁴, którym jak sama nazwa wskazuje pozostaje szczęście. Wskazuje on, iż sama wartość ekonomiczna nie gwarantuje społeczeństwu dobrobytu. Mówi

¹ 2023 Corruption perceptions index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> [dostęp: 28.06.2025]

² 2024 Corruption perceptions index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2024> [dostęp: 28.06.2025]

³ Wynik ten jest również wynikiem lepszym niż Polski, która w tym zestawianiu zdobyła 53 punkty, co pozwoliło na zajęcie 53 miejsca.

⁴ Bhutan oczywiście nie pomija całkowicie tego wskaźnika, według danych za 2023 stopa wzrostu PKB wyniosła 4,9%, według prognozy w 2024 wyniosła 5,2% a w 2025 ma wynieść aż 6,5%, <https://www.gov.pl/web/indie/bhutan> [dostęp: 28.06.2025]

też, iż społeczeństwo powinno mieć wpływ na cele rozwojowe kraju oraz opiera się na 4 filarach:

- I) Dobrych rządach
- II) Zrównoważonym rozwoju społeczno- ekonomicznym
- III) Zachowaniu i promocji kultury
- IV) Ochronie środowiska⁵

oraz na 9 domenach: standardach życia, edukacji zdrowotnej, środowisku, społeczności, vitalności, wykorzystywaniu czasu, dobrostanie psychicznym, dobrym zarządzaniu oraz odporności i promocji kulturowej.⁶

Koncepcja ta nie pozostaje jedynie filozofią, ale stanowi realny element polityki rządu, czego jednym z najdobitniejszych przykładów pozostaje działająca do października 2022 roku Gross National Happiness Commission⁷. Jednym z jej głównych działań była ocena tego czy nowe projekty ustaw, polityk są zgodne z GNH, jeśli takowe nie były komisja mogła przekierować je do dalszych prac, w celu uzyskania takowej zgodności. Po jej rozwiązaniu funkcje jakie pełniła przejęli: Biuro ds. Gabinetu, Ministerstwo Finansów oraz Centrum Studiów nad GNH.⁸

Inną cechą wyróżniającą ten kraj, jest niewątpliwie również jego dobrowolny izolacjonizm, którego celem jest ochrona, oraz zachowanie kulturowej niezależności. Królestwo to bowiem uznaje tylko 56 państw⁹, w których gronie co ciekawe nie znajdziemy ani jednego stałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ. Ograniczona pozostaje także liczba placówek dyplomatycznych. Kraj ten posiada bowiem tylko 6 ambasad¹⁰, 3 konsulaty¹¹ oraz dwa stałe przedstawicielstwa przy ONZ¹² jedno w Genewie w Szwajcarii, drugie w Nowym Jorku w USA.

Jednakowoż pomimo tej izolacji pozostaje aktywnym członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jednym z działań podejmowanych na jej forum było bycie jednym z inicjatorów podjętej w 2011 roku rezolucji 65/309 “Szczęście: ku holistycznemu podejściu

⁵ The 4 pillars of GNH, <https://www.gnhcentrebbhutan.org/the-4-pillars-of-gnh/> [dostęp: 28.06.2025]

⁶ The 9 domains of GNH, <https://www.gnhcentrebbhutan.org/the-9-domains-of-gnh/> [dostęp: 28.06.2025]

⁷ Gross National Happiness Commission officially dissolves, <https://www.bbs.bt/175532/> [dostęp: 28.06.2025]

⁸ tamże

⁹ Polska od 2012 roku również należy do grona tych państw, <https://www.gov.pl/web/indie/relacje-dwustronne-bhutan> [dostęp: 29.06.2025]

¹⁰ Zlokalizowane są one w stolicach: Australii, Bangladeszu, Indii, Kuwejt, Belgii oraz Tajlandii

¹¹ 3 konsulaty: 2 w Indiach, jeden w Stanach Zjednoczonych

¹² Członkiem tej organizacji pozostaje od 1971 roku, kiedy to zakończył się trwający od lat 60 proces dołączania do tej organizacji, <https://www.mfa.gov.bt/pmbny/bhutan-and-the-un-2/> [dostęp: 29.06.2025]

ku rozwoju”.¹³ Celem tej rezolucji było włączenie szczęścia jako alternatywnego wobec PKB miernika postępu społecznego.

Najbardziej kluczowym partnerem Królestwa Bhutanu pozostają Indie. Relacje pomiędzy tymi krajami zostały oficjalnie nawiązane w styczniu 1968 roku,¹⁴ jednak mimo to przyjaźń pomiędzy tymi narodami istnieje od znacznie dłuższego czasu i do dnia dzisiejszego pozostaje fundamentem ich współpracy, której głównymi architektami byli trzeci król Bhutanu Jigme Dorji Wangchuck oraz premier Indii Pandit Jawaharlal Nehru¹⁵. Relacje te od tamtego czasu są kontynuowane i rozwijane przez kolejne rządy obu państw. Współpraca przejawia się w wielu dziedzinach w tym: gospodarczych, handlowych, ekonomicznych. Przykładami tej współpracy są: Indyjska pomoc w realizacji planów pięcioletnich, których celem jest rozwój społeczno-gospodarczy Bhutanu (w tym również pierwszego planu, który wystartował w 1961 roku¹⁶) oraz Bhutański eksport czystej energii elektrycznej pochodzącej z elektrowni wodnych.

W tym miejscu warto zaznaczyć, iż pomimo bardzo dobrych relacji z jednym z sąsiadów, relacje z drugim takowe nie są. Od lat obserwować możemy spór pomiędzy rządami w Thimphu a tymi w Pekinie, którego podstawą są nieuregulowane kwestie przebiegu granicy. Początków i jednej z przyczyn takiego stanu rzeczy dopatrywać się możemy w czasach istnienia Tybetu, gdyż w tym czasie kwestie te nie zostały uregulowane co po aneksji tego państwa przez Chińską Republikę Ludową w 1951, otworzyło spory, które współcześnie przeszły w nowe obszary, tzn. nie dotyczą już tylko wspomnianej już kwestii. Głównymi ośrodkami napięć pozostają trzy regiony: Jakarlung, Pasamlung, oraz szczególnie zapalna Dolina Doklam, w której w 2017 roku doszło do napiętej sytuacji. Wtedy to bowiem w tym regionie doszło do ponad dwumiesięcznego impasu pomiędzy siłami Indyjskimi (wspierającymi Bhutan) a siłami Chińskimi. Powodem tego była budowa nielegalnej drogi przez władze ChRL na tym obszarze spornym¹⁷, uznawanym przez władze Bhutanu za część terytorium ich państwa.

Sprawa regionu pozostaje istotna strategicznie dla Indii ze względu na bliskość innego regionu, tzw. Siliguri Corridor, wąskiego przesmyku łączącego północno-wschodnie Indie z resztą kraju. Ewentualna kontrola Doklam przez władze w Pekinie oraz obecność w tamtym

¹³ 65/309. Happiness: towards a holistic approach to development, <https://docs.un.org/en/A/RES/65/309> [dostęp: 29.06.2025]

¹⁴ Bhutan-India relations, <https://www.mfa.gov.bt/rbedelhi/bhutan-india-relations/bhutan-india-relations-2/> [dostęp: 29.07.2025]

¹⁵ tamże

¹⁶ tamże

¹⁷ China is building new villages on its remote Himalayan border. Some appear to have crossed the line, <https://edition.cnn.com/2024/11/05/asia/china-bhutan-border-dst-intl-hnk> [dostęp: 29.06.2025]

regionie ich wojsk, stanowiłaby poważne zagrożenie dla szlaków transportowych, logistycznych przebiegających w tamtym regionie. Stąd też wynika takie a nie inne zachowanie rządu w Delhi, a więc nie tylko z przyjaźni z Bhutanem, ale także z obawy o swoje bezpieczeństwo.

Niepokojącym aspektem w tym konflikcie pozostaje także inne działania podejmowane przez rząd Chin, do których zaliczymy budowę nowych obiektów na obszarach spornych. Mówimy tutaj o ponad 200 obiektach, w tym drogach, osiedlach oraz co bardziej niepokojące o obiektach wojskowych¹⁸, w tym takich sięgających nawet po kilka kilometrów w głąb terytorium Bhutanu. Oczywiście rząd nie przyznaje się otwarcie do takowych działań utrzymując, iż inwestycja odbywają się na terytorium prawowicie do nich należącym. Z kolei władze w Thimphu nie komentują oficjalnie sprawy, choć zdaje się, iż pozostają mocno zaniepokojone tymi działaniami, a także ich skalą i szybkością.

Przechodząc do bardziej optymistycznych informacji warto wspomnieć jak ten kraj radzi sobie ze współczesnymi wyzwaniem, stanowiącymi problem dla całego świata, a robi to wyjątkowo skutecznie. Przede wszystkim warta uwagi pozostaje reakcja na globalne zmiany klimatu. Państwo to pozostaje bowiem pierwszym, jakie nie tylko osiągnęło neutralność klimatyczną, a wręcz ujemność emisyjną, oznaczającą, iż pochłaniają więcej dwutlenku węgla niż sami go produkują. Można więc powiedzieć, iż realizują w sposób wzorcowy Porozumienie Paryskie¹⁹, na mocy jakiego zobowiązali się utrzymać ten stan rzeczy.

Takowy stan rzeczy jest możliwy dzięki po pierwsze: wysokiemu stopniu zalesienie państwa, którego poziom obecnie szacowany jest na około 70%, przy czym nie może on spaść poniżej 60% co jest regulowane przez tamtejsze prawo, które znajduje szerokie poparcie społeczne. Po drugie: dzięki metodom wytwarzania energii elektrycznej. Ta energia pochodzi bowiem z licznych w kraju elektrowni wodnych ulokowanych, w licznych rzekach górskich, pozwalających wytworzyć wręcz jej nadmiarowe ilości, które jak zostało już wspomniane eksportowane są do Indii w ramach współpracy bilateralnej obu tych państw.

Innym poważnym globalnym wyzwaniem, z jakim poradzono sobie w sposób wzorcowy jest niewątpliwie pandemia Covid-19. Pierwszy przypadek tego wirusa został odnotowany tutaj w marcu 2020 roku. Pacjentem zero w tym wypadku okazał się w tym przypadku być amerykański turysta. Epidemia nie rozprzeczniła się tutaj jednak masowo,

¹⁸ tamże

¹⁹ Bhutan ratyfikował je 22 kwietnia 2016 roku, stając się jednym z 175 sygnatariuszy, <https://www.mfa.gov.bt/bhutan-joined-174-countries-to-become-a-signatory-to-the-paris-agreement-for-climate-change/> [dostęp: 30.06.2025]

mówi się, iż wirus zabił tutaj tylko kilka osób. Jednak nie to jest najbardziej imponujące. Tym co budzi największy podziw jest powiem dobrze przeprowadzona akcja szczepień, w której wziął udział sam monarcha, który sam podróżował po kraju by zachęcać jego mieszkańców do szczepień. W swojej wyprawie odwiedzał nawet najbardziej odizolowane wioski by promować tam ideę szczepienia²⁰. Dodatkowo przekonywał on społeczeństwo, iż sam nie przyjmie preparatu, dopóki każdy mieszkaniec kraju nie zostanie zaszczepiony, co jeszcze bardziej wpłynęło na szybkość szczepień, których ostateczny wynik był wręcz oszałamiający. Udało się tutaj bowiem zaszczepić prawie 100% dorosłej populacji co jest jednym z najlepszych wyników w skali świata.

Warty zaznaczenia tutaj pozostaje fakt, iż kraj ten nie jest państwem idealnym, tzn. mierzy się on ze swoimi problemami, tak jak każde inne na świecie. Do tych problemów zaliczymy przede wszystkim: niskie bezrobocie wśród młodych oraz problem z wolnością słowa. Jeśli chodzi o pierwsze wspomniane wyzwanie jest obecnie ogromnym wyzwaniem. Mimo iż ogólny poziom bezrobocia jest relatywnie niski, bo zgodnie z danymi za 2023 wyniosło ono 3,9% to ten stan w grupie młodych sięga niemal 30%²¹, co jest liczbą zatrważającą. Rozwiązaniem takiego stanu rzeczy ma być ambitny projekt tzw. Gelephu Mindfulness City, a więc ekologicznego miasta neutralnego klimatycznie, w które stałoby się miejscem ich zamieszkania oraz pracy. Dodatkowo zaobserwować możemy różnorakie inicjatywy mające pomagać w tworzeniu miejsc pracy, do jakich zaliczyć możemy: *Youth Engagement and livelihood program guideline* uchwalony w 2024.

Drugim problemem, na jaki zwracam uwagę, jest kwestia wolności mediów. Choć formalnie nie występuje tu cenzura, ponieważ prawo gwarantuje wolność słowa, w praktyce mamy do czynienia z autocenzurą. Dziennikarze unikają tematów niewygodnych dla rządu i rezygnują z jego krytyki. Sytuację pogarsza fakt, że media nie są w stanie samodzielnie się utrzymać i potrzebują wsparcia finansowego ze strony państwa, co wpływa na ich niezależność i rzetelność.

Bhutan, choć niewielki i odizolowany geograficznie, jawi się więc jako niezwykle interesujący przypadek państwa, które konsekwentnie buduje swój model funkcjonowania poza głównym nurtem światowych wzorców. Na tle globalnych napięć, migracji, kryzysów

²⁰ W Bhutanie zaszczepiono 100 proc. dorosłej populacji, <https://www.rmfm24.pl/raporty/raport-program-szczepien-przeciw-covid/news-w-bhutanie-zaszczepiono-100-proc-doroslej-populacji,nId,5384075> [dostęp: 30.07.2025]

²¹ Państwo w Himalajach chce zbudować Miasto Uważności. Miejsce dla miliona ludzi, <https://tvn24.pl/swiat/himalaje-miasto-uwaznosci-mindfulness-city-bhutan-oglosil-budowe-miasta-dla-miliona-ludzi-st8176913> [dostęp: 01.07.2025]

klimatycznych oraz przemian technologicznych, kraj ten realizuje unikalny model rozwoju i rządzenia, który nie tylko różni się od liberalnych demokracji Zachodu, ale także wymyka się jednoznacznym klasyfikacjom. Kluczową rolę w tej odmienności odgrywa monarchia konstytucyjna oraz filozofia Szczęścia Narodowego Brutto, która zmusza do fundamentalnego przededefiniowania pojęcia dobrobytu społecznego. Silny nacisk na zachowanie tożsamości kulturowej, selektywny izolacjonizm dyplomatyczny i wysoki poziom wewnętrznej przejrzystości instytucjonalnej stanowią elementy składowe tej szczególnej ścieżki modernizacji, jaką obrał Bhutan.

Nie można jednak idealizować bhutańskiego modelu, traktując go jako pozbawioną słabości alternatywę wobec realiów globalnego systemu. Ograniczona wolność mediów, silnie zauważalne zjawisko autocenzury, a także rosnące napięcia społeczne, wyrażające się między innymi w emigracji młodzieży czy ograniczeniach na rynku pracy stanowią realne wyzwania, których nie da się ignorować. Bhutan stara się budować swoją przyszłość poprzez harmonizowanie wartości duchowych z narzędziami nowoczesnego zarządzania, jednak w niedalekiej przyszłości będzie musiał podjąć głębszy dialog między wewnętrzną wyjątkowością a zewnętrznymi realiami. W nadchodzących latach los tego kraju stanie się więc testem dla pytania: czy możliwe jest funkcjonowanie państwa, które nie tylko głosi alternatywne wartości, ale też konsekwentnie próbuje je wdrażać w globalnym porządku, który takich wartości nie zawsze chce uznawać?

Bibliografia

1. Ashi Dorji Wangmo Wangchuck, *"Skarby Królestwa Grzmiącego Smoka: tajemnice Bhutanu"*, Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 2011
2. 2023 Corruption perceptions index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> [dostęp: 28.06.2025]
3. 2024 Corruption perceptions index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2024> [dostęp: 28.06.2025]
4. Bhutan, <https://www.gov.pl/web/indie/bhutan> [dostęp: 28.06.2025]
5. The 4 pillars of GNH, <https://www.gnhcentrebhutan.org/the-4-pillars-of-gnh/> [dostęp: 28.06.2025]
6. The 9 domains of GNH, <https://www.gnhcentrebhutan.org/the-9-domains-of-gnh/> [dostęp: 28.06.2025]

7. Gross National Happiness Commission officially dissolves, <https://www.bbs.bt/175532/> [dostęp: 28.06.2025]
8. Bhutan, <https://www.gov.pl/web/indie/relacje-dwustronne-bhutan> [dostęp: 29.06.2025]
9. Bhutan and the UN, <https://www.mfa.gov.bt/pmbny/bhutan-and-the-un-2/> [dostęp: 29.06.2025]
10. 65/309. Happiness: towards a holistic approach to development, <https://docs.un.org/en/A/RES/65/309> [dostęp: 29.06.2025]
11. Bhutan-India relations, <https://www.mfa.gov.bt/rbedelhi/bhutan-india-relations/bhutan-india-relations-2/> [dostęp: 29.07.2025]
12. China is building new villages on its remote Himalayan border. Some appear to have crossed the line, <https://edition.cnn.com/2024/11/05/asia/china-bhutan-border-dst-intl-hnk> [dostęp: 29.06.2025]
13. Bhutan joined 174 countries to become a signatory to the Paris Agreement for Climate Change, <https://www.mfa.gov.bt/bhutan-joined-174-countries-to-become-a-signatory-to-the-paris-agreement-for-climate-change/> [dostęp: 30.06.2025]
14. W Bhutanie zaszczepiono 100 proc. dorosłej populacji, <https://www.rmfm24.pl/raporty/raport-program-szczepien-przeciw-covid/news-w-bhutanie-zaszczepiono-100-proc-doroslej-populacji,nId,5384075> [dostęp: 30.07.2025]
15. Państwo w Himalajach chce zbudować Miasto Uważności. Miejsce dla miliona ludzi, <https://tvn24.pl/swiat/himalaje-miasto-uwaznosci-mindfulness-city-bhutan-oglosil-budowe-miasta-dla-miliona-ludzi-st8176913> [dostęp: 01.07.2025]